

Myrpinner og fuglefangst – gamle tolkninger og nye dateringer

Fenomenet myrpinner har vært kjent i norsk arkeologi i mer enn 130 år, men det er ikke presentert noe sammenfattende om temaet i den arkeologiske litteraturen siden 1907. I artikkelen «De gaadefulde myrpæle» av sognepresten på Aukra, H. Saxlund (Saxlund 1907), tolket han myrpinnene fra Romsdalen som spor etter fuglefangstanlegg, og artikkelen er siden blitt stående som det mest sentrale arbeidet om denne funnkategorien. Vår viten om myrpinnene er fortsatt basert på Saxlunds beskrivelser, og kun få har forsøkt seg på nye tolkninger.

Formålet med denne artikkelen er å sette nytt fokus på en fornminnekategori som lenge har vært glemt. Analyser av 75 lokaliteter med myrpinner og C14-dateringer av syv myrpinner fra NTNU Vitenskapsmuseets samlinger vil bli presentert, og gamle tolkninger vil bli drøftet på nytt. Er det fortsatt rimelig å anta at myrpinnene er spor etter faststående anlegg til fangst av fugl, eller er det andre forklaringer på fenomenet?

Myrpinner i norsk arkeologi

Kjennskapet til tilspissede og tilhogde pinner i norske myrer er gammelt. De første som beskrev fenomenet i faglitteraturen, var botanikeren Axel Blytt (1876) og arkeologen Ingvald Undset (1876). Blytt, konservator og senere professor ved Universitetet i Oslo, har i sin avhandling om innvandringen av Norges flora en kort fotnote om myrpinner: «Efter sigende skal der endog findes tilspidsede og tilhuggede Pæle nedrammede i Undergrunden under enkelte af Vestlandets Torvmyre» (Blytt 1876:320). Passasjen om myrpinnene var en del av en diskusjon om hvorvidt trestammene og stubbene man fant under arbeid i torvmyrene, var naturlige, eller om de var hogd av mennesker.

Blytts botaniske undersøkelser av norske myrer inspirerte arkeologen Ingvald Undset, som i midten av 1870-årene var ansatt som assistent ved Riksarkivet og Oldsaksamlingen i Oslo (Karlsen 2004). Undset skrev at «[...] Blytt [...] havde vakt min opmærksomhed for, hvilken stor betydning disse kan få ogsaa for vores arkæologi» (Undset 1876:17). I 1875 foretok han en arkeologisk reise fra Trondheim til Romsdalen med et stipend fra DKNVS. I publikasjonen om de innsamlede resultatene herfra, som ellers primært omhandlet forskjellige gravfunn, skrev han også om myrpinner og andre funn av forarbeidede tregjenstander i myrene (Undset 1876:17–19). Han refererer til opplysninger om myrpinner på flere gårder i Trøndelag og Møre, men gjør ikke noe forsøk på å tolke denne funnkategorien. Han refererer imidlertid til en gårdbrukers opplysning om at pinnene sto nedsatt i rekker, som sto så tett på hverandre at de neppe kunne stamme fra en skigard (Undset 1876:18). Den

neste i rekken som ytret seg om myrpinner, var oberstløytnant Ziegler fra Molde, som samlet opplysninger på en rundreise i Romsdalen i 1891. Han beskriver funn av myrpinner på gården Smaage på Aukra, på øya Tautra i Romsdalsfjorden og på gården Høgset på Nordmøre (Ziegler 1892:63). Fra Tautra beskriver han restene etter en mur på øyas høyeste punkt, og i myrene nedenfor hundrevis av tilspissede, firkantete pinner spredt utover myrbunnen. Ziegler tolker murene som restene etter en gammel befestning og antar at «pælene maate have været anvendt som kastevaaben derfra» (Ziegler 1892:67). Fra Høgset beskrives pinner som sto tett i tett i området rundt en steinrøys hvor det i 1885 ble funnet en flintøk fra yngre steinalder (Ziegler 1892:70), og han antar derfor at myrpinner generelt bør dateres til steinalderen. Ziegler argumenterer for at de fleste av pinnene er for spinkle til å ha noen effekt i en palisade, og han tror heller ikke at de har vært anvendt som gjerder til innhegning av dyr. Hans hypotese er at myrpinnene er rester etter anlegg til fangst av hjort (Ziegler 1892:75).

Det som for ettertiden er blitt stående som det sentrale arbeidet om norske myrpinner, er Saxlunds artikkel «De gaadefulde myrpæle» (Saxlund 1907). Dette skyldes at Saxlund gikk metodisk til verks og skapte overblikk over et stort materiale. Han refererer til tidligere skriftlige arbeider, samler funn og opplysninger fra et avgrenset geografisk område, benytter seg av stratigrafiske metoder og analyserer samtlige opplysninger på en kompetent måte. Saxlunds hovedkonklusjon var at myrpinnene er spor etter faststående anlegg til fangst av fugl (Saxlund 1907:17–29). Hans innsats i de første årtiene av 1900-tallet er ikke minst viktig fordi han samlet inn materiale som i dag finnes i NTNU Vitenskapsmuseets magasin, tilgjengelig for dateringer og analyser.

I 1971 undersøkte Bergen Museum et funn av myrpinner på gården Hufthamar i Austevoll kommune, Hordaland. En mengde pinner av samme slag sto etter hverandre i en rett linje på ca. 40 m, for det meste parvis (figur 1). Enkelte steder sto pinnene tett sammen, andre steder opptil 10 cm fra hverandre. Rekken har trolig vært lengre i begge retninger. Utgraveren antok at de har utgjort et gjerde (Bergen Museum, B12374).

En av de få som har skrevet noe om myrpinnene etter 1907, er arkeologen Frans-Arne Stylegar. På sine nettsider, *Arkeologi i nord*, kobler han myrpinnene til forhistorisk fiske (Stylegar 2006). Stylegar argumenterer for at siden de fleste myrpinnene er funnet i nokså lavt lende og ofte i nærheten av vann, elv eller sjø, er det sannsynlig at funksjonen har tilknytning til vann. Den opprinnelige funnkonteksten kan ikke alltid ha vært myr. Stylegar peker på en rekke skandinaviske funn av faste fiskeinnretninger som fiskegjerder og kattiser, og foreslår at en del av myrpinnene i Norge er rester etter tilsvarende innretninger. Han understreker imidlertid at det sannsynligvis er snakk om ulike typer anlegg med varierende funksjoner (Stylegar 2006).

Det siste tilskuddet til fenomenet myrpinner i norsk arkeologi stammer fra Møre og Romsdal. I forbindelse med anleggelsen av ny vei (E39 Kvivsvegen) mellom Nordfjord og Sunnmøre utførte Møre og Romsdal fylkeskommune arkeologiske registreringer i 2005. Ved Langvatn i Volda kommune ble det funnet to myrpinner (Linge og Gundersen 2005). Våren 2009 utførte Bergen Museum arkeologiske undersøkelser på funnstedet, og det ble avdekket et større område med høy konsentrasjon av loddrettstående trepinner (Slinning og Lødøen in prep.).

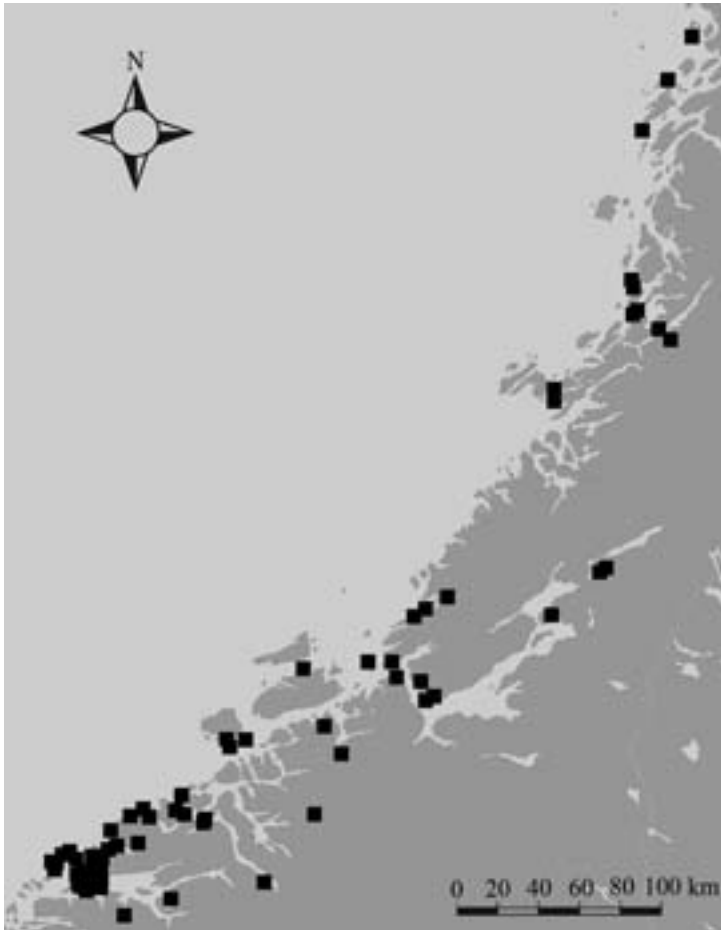

*Figur 1. Myrpinner utgravd i 1971 på gården Hufthamar i Austevoll kommune, Hordaland.
Foto: Kristian Jansen, Bergen Museum.*

Det empiriske grunnlaget

Det er dokumentert 75 lokaliteter med myrpinner innenfor NTNU Vitenskapsmuseets forvaltningsdistrikt; fra Romsdalsfjorden i sør til Saltfjellet i nord. I museets magasiner befinner det seg objekter fra 26 av disse lokalitetene. Fra de resterende 49 lokalitetene er det ikke bevart funn, men jeg baserer meg på opplysninger hentet fra den tilgjengelige litteraturen om fenomenet, og her er Saxlunds (1907) artikkel hovedkilden. Det finnes ikke detaljerte opplysninger fra alle lokaliteter, men når informasjonen sammenstilles, kan det likevel utledes noen tendenser.

Ved søk i de tilgjengelige databasene med informasjon om funn tilhørende Oldsaksamlingen i Oslo, Bergen Museum og Tromsø Museum kan man konstatere at det også er regis-

Figur 2. Lokalteter med myrpinner i NTNU Vitenskapsmuseets forvaltningsdistrikt. Kart: Morten Sylvester, NTNU Vitenskapsmuseet.

trert funn av myrpinner i resten av landet. Et hurtig søk i de digitale databasene viser at Oldsaksamlingen i Oslo har registrert tre lokaliteter i Telemark, Vest-Agder og Møre og Romsdal. Bergen Museum har åtte registreringer i Sogn og Fjordane, Hordaland og Møre og Romsdal. Tromsø Museum har registrert to lokaliteter i Nordland og Troms. Søk i tilsvarende database for NTNU Vitenskapsmuseet gir 21 tilslag. Dette tallet skal holdes opp mot det totale antall registrerte lokaliteter, nemlig 75. Det er grunn til å anta at antall lokaliteter med myrpinner også er større ved de øvrige landsdelsmuseene enn det et digitalt database-søk tilsier. I det videre er det primært myrpinne fra det midt-norske området som behandles.

De 75 lokalitetene med myrpinner i NTNU Vitenskapsmuseets forvaltningsdistrikt fordeles seg fylkesvis med 44 i Møre og Romsdal, 14 i Sør-Trøndelag, 5 i Nord-Trøndelag og 12 i Nordland. Som man ser av kartet (figur 2), er det en overvekt av lokaliteter langs yttrekysten, men det er også registrert funn i nærheten av Steinkjer, innerst i Trondheimsfjorden, og fra sørenden av Snåsavatnet i Nord-Trøndelag. Det er dokumentert spesielt mange loka-

liteter på Midøya, Otrøya og Aukra i Romsdalen, siden det var her Saxlund drev aktiv innsamling og registrering i de første årtiene på 1900-tallet.

Stylegar beskriver også myrpinnene som et utpreget kystfenomen, og viser til funn fra Sunnmøre, Sogn og Fjordane og Hordaland. Lenger sør på vestlandskysten blir funnene færre, men forekommer stedvis på kysten helt til Kristiansand (Stylegar 2006).

Av de 75 lokalitetene i Midt-Norge er 70 registrert fra siste del av 1800-tallet til og med 1940-tallet. Bare fem nye lokaliteter er registrert de siste 50 årene. Det er altså ikke bare snakk om gamle tolkninger når vi snakker om myrpinne, men også om gamle funn. En slik fordeling er alminnelig kjent for de fleste funn fra myrkontekst både i Norge og Danmark (bl.a. Johansen 1993). Funnmengden er størst i de periodene hvor man har dyrket opp myrområder til jordbruksformål og stukket torv til brensel. Det er heller ikke overraskende at tiårsperioden med flest funn er perioden fra 1900 til 1910, med i alt 22 lokaliteter. Nesten alle disse 22 lokalitetene er påvist takket være Saxlunds arbeid i Romsdalsregionen.

Opplysningene om funnforhold i myra viser stor variasjon. For flere lokaliteter er det beskrevet at pinnene står på bunnen med spissene ned i undergrunnen, f.eks.: «2/3 nede i undergrunnens sandbunn, 1/3 op i myren» (T14436). For andre lokaliteter er det opplysninger om at myrpinnene befinner seg høyere oppe i myra: «Midt i myrlaget, toppene omtr. 1 alen under overfladen» (T7346), «1 m dybt og ca. 0,2 m. over undergrunden» (T10966) og «Underspidserne et godt stykke over torvlagets bund og de øvre ender et stykke under myrens overflade» (T7523). Det finnes flere eksempler enn ovenfor, og det ser ut som det er funnet myrpinne i alle dybder. Dybden i myra er ikke alltid dokumentert, men tre lokaliteter som har slike opplysninger, viser at den varierer fra 30 cm (T8660, T12185) og opp til omkring 2 meter (T11603).

Myrpinnene er fremstilt av lokale treslag som furu, rogn, hassel og bjørk. De er forholdsvis spinkle, opp til ca. 10 cm i tverrmål. Noen er kløvd, mens andre er med bark. Pinnene er gjerne mellom 20 og 50 cm lange og tilspisset i den nedre enden. På de best bevarte myrpinne ser man tydelig at de er tilspisset med et skarpt redskap av jern, ofte med flere hoggflater (figur 3). Den øvre enden er ofte nedbrutt, men i noen tilfeller er det observert et hakk i denne enden (T12185). Saxlund (1907) beskriver hull og utsparinger i toppen, men det er ikke observert på materialet i NTNU Vitenskapsmuseets magasin. På en lokalitet ble det observert en snor surret omkring pinnen (T10966), og fra en lokalitet i Rissa kommune, Sør-Trøndelag, er det beskrevet funn av «avklippede lapper av tykt, hvitt ulltøi» (uten museumsnummer).

Det finnes forholdsvis mange beskrivelser av hvordan pinnene har stått i myrene (tabell 1). Her er det beskrevet myrpinne stående i sirkler, halvsirkler, sikksakk, krumme rekker, rette linjer, vifteform, tett i tett og i ellipseform. Det er flest opplysninger om myrpinne i sirkler og lange rekker. I et par tilfeller finnes det også skisser som viser noe om systemene pinnene har stått i. Det første eksempelet er fra gården Karstad i Bindal kommune, Nordland. I et brev fra 1941 skriver finneren at han under graving av en veit i myra støtte på myrpinne i vifteform med en sirkel i midten; det var en trang åpning inn til sirkelen i midten (j.nr. 148/1941) (figur 4). Det andre eksemplet er fra gården Sæter i Aukra kommune, Møre og Romsdal (Saxlund 1907:12). Her var omkring 60 pinner av furu stilt opp i en omtrent 12 m lang ellipse med en 2 m bred åpning på den ene langsiden. Inne i ellipsen var det tre rekker med myrpinne (figur 4).

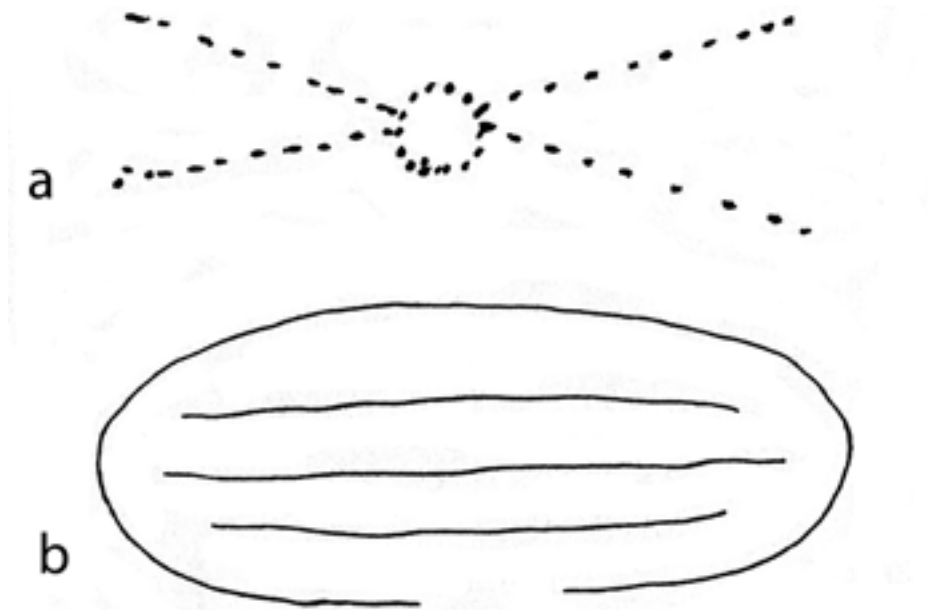
Figur 3. a. Myrpinner fra Uglvik, Møre og Romsdal og b. Smaage, Møre og Romsdal. Innsamlet av Saxlund omkring 1907. Foto: Per E. Fredriksen, NTNU Vitenskapsmuseet.

Tabell 1. Beskrivelser av myrpinner i system.

Myrpinner i system	Museumsnr/ref.
60 pinner av furu stilt opp i en omtrent 12 m lang ellipse med en 2 m bred åpning på den ene langsiden. Inne i ellipsen var det tre rekker myrpinner.	Saxlund 1907a.
Ring av myrpæle omkring en brændt fururot, i en afstand af 50-100 cm fra denne.	Saxlund 1907a.
I en indbyrdes afstand af omtr. 1/3 m. og for det meste stillede i kredse med omtr. 1,5 m. radius, tildels dog ogsaa i mindre regelmæssig orden.	T4918
Lodret i flere zikzakformede rader med omtr. 1/2 alens afstand mellem raderne og ligesaa stor afstand mellem pælene i hver rad.	T7346
En enkelt zigzagrække med omtr. 50 cm. indbyrdes afstand.	T7523
En stor halvkreds af flere parallelle rækker med en indbyrdes afstand af c. 8 cm.	T9937
Uden nogen paatagelig orden. En pæl skal have været omsurret med en "traad", som smuldrede af.	T10966
En ring af ca. 1 m. diameter, med en større furupæl inde i ringen.	T10967
Med en vekslende avstand fra et par tommer til vel en meter anbragt i en avlang gruppe.	T14436
Så tett at de dannet som et dekke...i en passelig veibredde.	T15795
De skal stå tett i tett, og dels skal de stå i rader.	T16002
Ca. 250 m lang strekning...en rad med pæler som sto tett sammen.	T20023
De stod dels i rad og dels i zikzak.	Ts2360
Der var en kreds av pæler i jorden, ca. 4 meter i tvermaal.	Ts3014
Det var i alt ca. 20 peler som lå i vifteform med spissene sammen.	B10221
De stod skrått på ende, 40-45 cm fra hverandre, i svakt krummet rekke.	B11127
En mengde pinner...sto etter hverandre i en rett linje på ca. 40 m, for det meste parvis. Enkelte steder sto pinnene tett sammen, andre stedet optil 10 cm fra hverandre.	B12374
Et belte av c. 100 m. længde i retning ø-v.	T12185
Pæle stående i like linjer.	u.nr.
En mengde myrpæle som stod i runde ringer med ca. 1 m tverrm.	u.nr.
Nokre gamle trepålar som i lange regelmessige rekkjer ligg i torvemyra.	j.nr. 265/1947
8-10 spisse staurender nede i myren. De var nedsatt rundt en flat stenhelle, knapt 1/2 m. i tverrmål.	j.nr. 6/1929

Dateringer

Hverken Blytt eller Undset skriver noe spesifikt om datering av myrpinnene, men kjenner til funn fra steinalderen på bunnen av flere torvmyrer (Blytt 1876; Undset 1876). Ziegler antar at myrpinnene generelt må dateres til steinalderen. Saxlund er gjennom sine grundige observasjoner av stratigrafiske forhold i myrene klar over at alle myrpinner ikke kan stamme fra samme tidsperiode. Han antar at de dypst liggende myrpinnene er fra steinalderen, og

Figur 4. a. Myrpinner i system fra Karstad i Bindal kommune, Nordland og b. Sæter i Midsund kommune, Møre og Romsdal. Skisser fra NTNU Vitenskapsmuseets J.nr. 148/1941 og Saxlund 1907:12.

at de har vært anvendt «nedigjennem tiderne» (Saxlund 1907:26). Basert på de eldste opplysningene fra Blytt, Undset, Ziegler og Saxlund, supplert med enkelte nyere opplysninger, antar Stylegar at en del av funnene går tilbake til steinalderen, men at vi har for oss en tradisjon som også kan følges inn i jernalderen eller senere (Stylegar 2006).

Som tidligere omtalt, er det innlevert og bevart myrpinner fra omkring 26 lokaliteter (23 forskjellige museumsnumre) i NTNU Vitenskapsmuseets arkeologiske ansvarsområde. I perioden 2004–2006 ble det tatt ut prøver til C14-dateringer fra syv av disse lokalitetene. I utvelgelsen ble det tatt hensyn til geografisk og fylkesvis fordeling, med tre lokaliteter i Møre og Romsdal, én i Sør-Trøndelag, én i Nord-Trøndelag og to i Nordland fylke. Det ble også lagt vekt på å finne opplysninger om funnforhold, og myrpinner med dokumentert funnkontekst ble prioritert.

Dateringene i tabellen (tabell 2) er alle konvensjonelle C14-dateringer, utført ved Nasjonallaboratoriet for C14-datering i Trondheim. Dateringene er kalibrert i OxCal v4.1.3 (Bronk Ramsey 2009), IntCal04 atmospheric curve (Reimer et al. 2004).

Som man ser av tabellen, ble samtlige myrpinner datert til jernalderen – fra romertid og med vikingtid. Dateringene er altså vesentlig yngre enn antatt av pionerene Blytt, Undset og Ziegler, men stemmer bedre med Saxlunds og Stylegars dateringsoverveielser.

Ut over de syv C14-dateringene som er utført på myrpinner fra NTNU Vitenskapsmuseets samling, kjenner jeg kun til to andre dateringer. Den ene er en datering fra 2005 på en pinne av bjørk fra Langvatn i Volda kommune, Møre og Romsdal, med en kalibrert

Tabell 2. Oversikt over C14-dateringer av myrpinne fra NTNU Vitenskapsmuseets samlinger.

Museum number/site	Wood species	Lab. Ref.	¹⁴ C Age	Calibrated Age. OxCal v4.1.3 (Bronk Ramsey 2009) IntCal04 atmospheric curve (Reimer et al 2004)
T8660 Uglvik, Misdund, Møre og Romsdal	Pine (<i>Pinus sylvestris</i>)	T-16987	1680±80 BP	68.2 % probability 245 AD (66.3 %) 433 AD 495 AD (1.9 %) 504 AD 95.4 % probability 139 AD (4.3 %) 196 AD 209 AD (91.1 %) 545 AD
T14436 Vassli, Nærøy, Nord-Trøndelag	Aspen (<i>Populus tremula</i>)	T-18365	1535±65 BP	68.2 % probability 434 AD (28.7 %) 494 AD 505 AD (39.5 %) 591 AD 95.4 % probability 404 AD (95.4 %) 645 AD
T11603 Hovde, Ørland, Sør-Trøndelag	Pine (<i>Pinus sylvestris</i>)	T-18364	1450±75 BP	68.2 % probability 542 AD (68.2 %) 658 AD 95.4 % probability 424 AD (95.2 %) 689 AD 755 AD (0.2 %) 757 AD
T20239 Storvatnet, Herøy, Nordland	Pine (<i>Pinus sylvestris</i>)	T-18367	1380±60 BP	68.2 % probability 598 AD (68.2 %) 688 AD 95.4 % probability 558 AD (95.4 %) 773 AD
T8660 Smaage, Aukra Møre og Romsdal	Pine (<i>Pinus sylvestris</i>)	T-16988	1365±45 BP	68.2 % probability 620 AD (68.2 %) 687 AD 95.4 % probability 597 AD (86.1 %) 723 AD 740 AD (9.3 %) 771 AD
T9937 Kuløy, Smøla, Møre og Romsdal	Pine (<i>Pinus sylvestris</i>)	T-16989	1270±75 BP	68.2 % probability 664 AD (56.3 %) 783 AD 789 AD (8.3 %) 812 AD 845 AD (3.6 %) 856 AD 95.4 % probability 640 AD (92.8 %) 899 AD 919 AD (2.6 %) 950 AD
T6002 Solstad, Bindal, Nordland	Pine (<i>Pinus sylvestris</i>)	T-18366	1115±75 BP	68.2 % probability 828 AD (3.3 %) 839 AD 865 AD (64.9 %) 1015 AD 95.4 % probability 692 AD (4.4 %) 749 AD 764 AD (91.0 %) 1036 AD

C14-datering til 980–1035 e.Kr. (1025±65BP, T18404) (Linge og Gundersen 2005). Den andre dateringen er fra 1971 og stammer fra et funn på Hufthamar i Austevoll kommune, Hordaland. En pinne herfra er C14-datert til 1030–1260 e.Kr., kalibrert (870±110BP, T1066) (Bergen Museum, arkeologisk tilvekst, B12374).

Basert på de ni tilgjengelige C14-dateringene som hittil er utført i Norge, er myrpinne og fenomen som er kjent fra romertid til middelalder. Men det statistiske grunnlaget er spinkelt, og nye dateringer vil kunne endre det samlede dateringsbildet.

Fuglefangst

Med myrpinner fra stort sett hele den norske kyst, og dateringer fordelt over et langt tidsrom fra eldre jernalder og inn i middelalderen, er det sannsynligvis ikke tale om samme forklaringsmodell for alle funnene. Men det er felles trekk i flere av beskrivelsene av hvordan pinnene har stått i myrene; pinnene er satt ned systematisk og med bestemte formål for øye. Flere av beskrivelsene, og også skissene, tyder på at fangst kan være en mulig forklaring for i alle fall noen av funnene: myrpinner i systemer som leder tanken hen på ledegjerder, innsnevring, ruseliknende konstruksjoner, noe man skal komme inn i, men ikke ut av igjen.

Jordgravde og steinmurte fangstanlegg for de store dyrene som rein og elg er arkeologisk dokumentert i skogs- og fjellområder i hele landet (f.eks. Barth 1991; Farbregd 1991; Bang-Andersen 2004; Bevanger og Jordhøy 2004). Spor etter fangst av mindre byttedyr, som for eksempel fugl, er mer sparsomme, men vi må anta at det har vært alminnelig å bruke snarer, nett og andre former for feller i alle perioder. Storå (1968:285) argumenterer for at en av grunnene til at vi vet forholdsvis lite om fangst av de mindre byttedyrene, også i historisk tid, er at de folkelige fangstmetodene har vært mindre interessante for litteraturen enn jakten på de store dyrene. Det finnes likevel noe jaktlitteratur fra 1800-tallet (for eksempel Greiff 1828; Broman 1841; Lloyd 1867) som beskriver metoder for fangst av fugl, og noen av metodene kan være relevante for tolkningen av myrpinnene.

Sammenlignet med de store byttedyrene er det en begrenset mengde mat i fugl, men årlige fugletrekk, hvor millioner av fugler fra den nordlige halvkule trekker sørover om høsten og tilbake om våren, gjør at det har vært en forutsigbar ressurs – maten er bokstavelig tatt kommet flyvende to ganger per år! Det finnes historiske data som forteller noe om antallet og artene av fugler som trekker langs Norskekysten (Per Gustav Thingstad, muntlig meddelelse), men det finnes ingen data for de forhistoriske periodene. Analyser av forhistoriske fuglebein viser likevel at den fuglefaunaen vi kjenner i dag, var etablert allerede i boreal tid, ca. 8500 BP (Hufthammer 2005:96). Vi kan altså gå ut fra at bestandene av for eksempel trekkende giess også har eksistert i de periodene som myrpinne dateres til.

Ut over å være en kjøttressurs har fugleviltets dun og fjær også vært en ressurs som kunne utnytted. I beretningen om Ottars reise på 800-tallet fortelles det blant annet at fjær inngikk i den skatt som samene måtte betale til Ottar (Bately 2007:46), og utnyttelsen av ærfuglens dun i historisk tid er godt dokumentert (Berglund 2009).

Siden begynnelsen av 1980-tallet er det i Midt-Sverige registrert et større antall lokaliteter med spor etter det som tolkes som fuglefangstanlegg (Bondesson 1994; Andersson 2003; Björck 2007). Anleggene finnes både ved kysten og, i Medelpad, også i et belte omkring 3–7 km fra kysten (Bondesson 1994:60). Noen steder ligger sporene i tilknytning til fjell med vin-navn, som Fågelvinberget, et navn som i regionen er knyttet til spillplasser for skogsfugl (Bondesson 1994:60). Anleggene består av steinrekker på mellom 1 og 26 m beliggende både på knauser og lenger nede i terrenget. Steinrekkene har fungert som ledegjerder, og i åpninger mellom rekkene har det vært plassert snarer. Steinrekkene er hyppig plassert i sikkakkform med åpninger i hjørnene eller i halvsirkel- eller hesteskoform. Det finnes også eksempler på nesten helt lukkede sirkler (Bondesson 1994:62). I Hälsingland er det registrert steinrekker med mindre steinrøyser, som angivelig har fungert som støtte for staur hvor det var festet fangstnett (Björck 2007:40ff.). I Gästrikland finnes anlegg hvor en «steingate» leder fram til en sirkulær steinsirkel hvor fuglen skulle fanges (Björck 2007:40–43). Siden

de svenske funnene ikke er datert, er det naturligvis vanskelig med en direkte sammenligning med de norske myrpinne, men likheten er slående: stein og pinner i rader og rekker, sikkakkform, halvsirkler og nesten lukkede sirkler.

Det finnes tallrike eksempler på fangst av fugl i historisk tid fra vår verdensdel, men det vil føre for vidt å gi noen detaljert beskrivelse i denne artikkelen. Et par eksempler kan likevel nevnes: måkefangst på Utsira (Ree 1998), egg- og dunsanking på Helgelandskysten (Berglund 2009), fuglefangst på Røst (Wold 1985), havhest- og lundefangst på Færøyene (Sørensen og Bloch 1990) og massefangst av ender i landene omkring Den engelske kanal (Payne-Gallwey 1886). Den kanskje mest omfattende og relevante oversikt over tradisjon og metoder finner man i Storås bok om massefangst av sjøfugl i Nord-Eurasia (Storå 1968). Storå peker på at spesielt gjess har vært en viktig ressurs i de nordlige områdene. Et konkret eksempel som understreker dette, er samojedene fra tundraområdene nord i Russland og i det nordvestlige Sibir, som regnet ti gjess som like verdifulle som én rein (Storå 1968:285).

Det er rimelig å anta at fuglefangst har hatt like stor betydning i de forhistoriske periodene som i historisk tid, og det synes like rimelig å anta at det må finnes arkeologiske spor etter denne virksomheten.

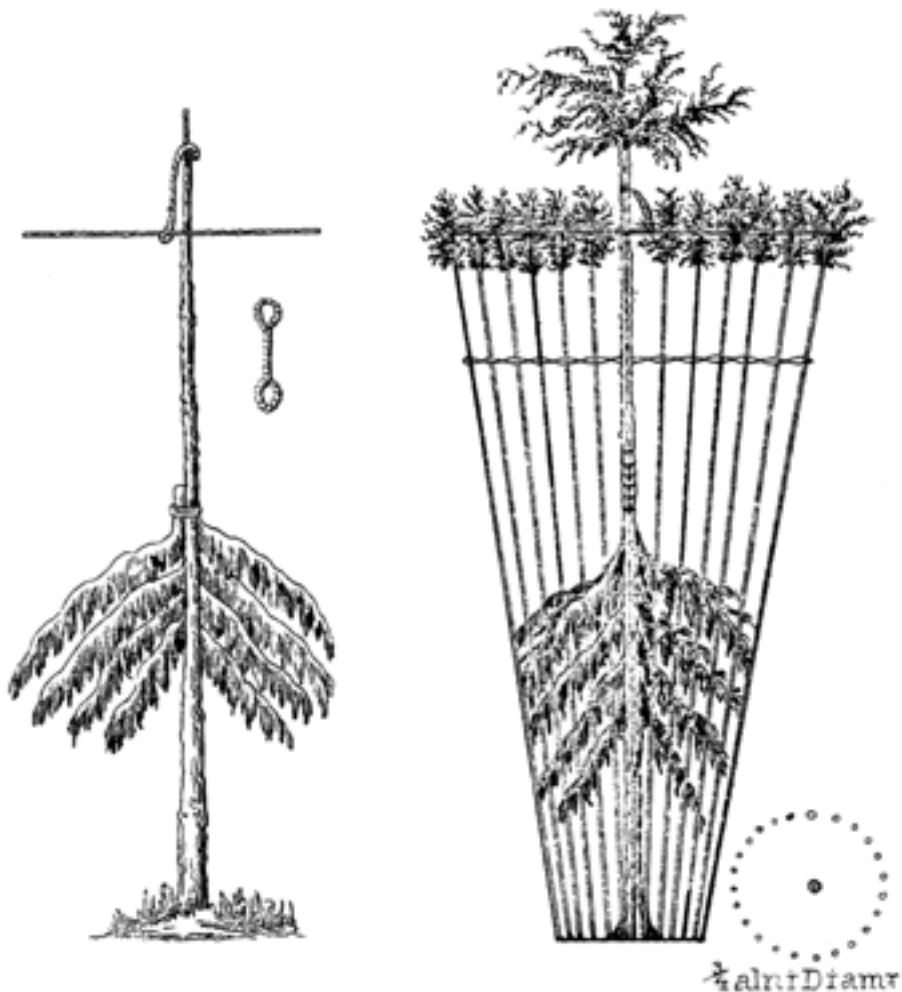
Myrpinne som fuglefangstanlegg

Studerer man den tidlige jaktlitteraturen fra 1800-tallet, finner vi tegninger og beskrivelser av fuglefangst på alt fra den minste sangfugl til gås og ørn. Beskrivelsene er gjort før skytevåpen ble alminnelig utbredt, og det er rimelig å anta at noen av fangstmetodene er vesentlig eldre enn 1800-tallet; Lloyd (1867) beskriver for eksempel metoder som også omtales i Olaus Magnus' verk fra 1500-tallet om de nordiske folkene (Magnus 1555). Noen av fangstmetodene beskriver systemer som minner en del om dem som er beskrevet for myrpinne, og et par eksempler skal kort omtales her.

Myrpinne i sirkler med en radius på 0,5–1,5 m er beskrevet flere ganger, og på to lokaliteter er det også omtalt en furustokk/fururot inne i sirkelen (tabell 1). En slik beskrivelse passer godt sammen med Bromans tegning og beskrivelse av et orrbur (Broman 1841) (figur 5). Et orrbur beskrives som en enkel måte å fange orrfugl på. Pinner på 1,5 m lengde slås ned i en sirkel og danner en trakt, slik at pinnene står tett i bunnen, men mer spredt i toppen. I midten er det slått ned en litt høyere stang med en tverrpinne og kvister som skal stenge fellen. På tverrpinne kan man feste noe orrfuglen er interessert i å ete. Når en orrfugl setter seg på tverrpinne, faller den ned i trakten og fanges i bunnen, skjult av kvistene på midtstangen.

Myrpinne er et utpreget kystfenomen, mens orrfuglen er en skogsfugl. Det kan derfor virke som en logisk kortslutning å argumentere for et fangstsystem i feil biotop. Hvorfor skulle det være orrfugl på kysten? En del arter flytter seg over kortere avstander, f.eks. fra høyere til lavere områder i terrenget om vinteren, blant annet hvis det er mye snø og derfor vanskelig å finne føde i den dype skogen (Per Gustav Thingstad, muntlig meddelelse). Ifølge arkeologen Ragnar Orten Lie (muntlig meddelelse) er det mye skogsfugl på de ytterste øyene på Møre-kysten om vinteren – de samme øyene hvor Saxlund registrerte så mange lokaliteter med myrpinne.

En meget relevant bok for studier av fuglefangst i et historisk og arkeologisk perspektiv er Lloyds *The Game Birds and Wild Fowl of Sweden and Norway* (Lloyd 1867). I denne

Figur 5. Bromans orrbur. Illustrasjon fra Broman, P. G. 1841.

boken gjengir Lloyd både datidens og noen eldre fangstmetoder. En fangstmetode som beskrives, er snarefangst av gås i Lappland (figur 6), hvor gåsesnarer ble satt ut på lave landtunger i nærheten av vann. Pinner ble slått ned i bakken i et svakt sikksakkemønster, og det ble trukket tråd mellom dem, med snarer i hjørnene. På utsiden av snarene og i midten av sirkelen ble det spredt gress eller korn. Ifølge Lloyd vil ikke gjessene forsøke å komme over eller kripe under gjerdet, men vandre rundt til åpningen og gå i snaren i sitt forsøk på å komme inn til midten. Metoden skulle være svært effektiv. Også her er det mange likhets-trekk med myrpinne, hvor pinner i rekker og sikksakkformasjoner er beskrevet flere ganger. Som allerede omtalt, peker Storå (1968) på gjess som en svært viktig ressurs i de nord-

Figur 6. Gåsefangst med snarer i svensk Lappland. Illustrasjon fra Lloyd, L. 1867.

lige områdene. Med kjennskapen til de årlige gåsetrekkene langs Norskekysten er det liten grunn til å tro at denne ressursen ikke skulle være utnyttet langt tilbake i tid.

Avslutning

De to ovenfor omtalte eksemplene er ikke de eneste hvor det kan argumenteres for en mulig sammenheng mellom en historisk beskrevet fangstmetode og myrpinne i system, men det vil føre for vidt å diskutere dette temaet grundigere i denne artikkelen. Bruk av analogi er heller ikke noe bevis for at det virkelig er en sammenheng – at myrpinne er rester av faststående anlegg til fangst av fugl – men det er ikke tvil om at Saxlunds tolkning fra 1907 fortsatt er aktuell for i alle fall noen av myrpinne. Funnene av steinkonstruksjoner i Midt-Sverige tolket som fuglefangstanlegg og oppbygd etter de samme prinsippene som myrpinne er med på å styrke Saxlunds tolkninger. Forfatteren av denne artikkelen tror Saxlund hadde rett, og håper på nye funn og undersøkelser som kan styrke eller avkreftte hypotesen.

Sluttord

Avsnittet om myrpinne som fuglefangstanlegg baserer seg stort sett på opplysninger og tips fra arkeolog Ragnar Orten Lie, Vestfold fylkeskommune, som takkes for gode diskusjoner og uvurderlig hjelp.

Summary

Bog poles and bird trapping – old interpretations and new datings

Wooden poles found in bogs – known as “myrpinner” or “myrpæler” – have been known in Norwegian archeology for more than 130 years. Saxlund (1907) interpreted these finds as devices for bird trapping, and our knowledge is still based on his descriptions.

In total, 75 sites with “myrpinner” are known in central Norway, mainly along the outer coast (Fig. 1). The poles are made of local wood species such as pine, hazel and birch. They are relatively thin, up to c. 10 cm in diameter. They are usually between 20 and 50 cm long (Fig. 3). According to local farmers, the poles were found standing in circles, half circles, zigzag lines, curved lines and straight lines (Table 1, Fig. 4).

In 2004–2006, C14-dating of seven “myrpinner” from sites in central Norway showed that they were all from the Iron Age (Table 2). These data, combined with C14-datings of two other “myrpinner” in Norway, suggest that the phenomenon has been known from around 200–1250 cal. AD.

There are numerous examples of bird trapping from historic times, and geese in particular were an important resource in the northern areas, including Norway (Storå 1968). It is reasonable to assume that bird trapping was equally important in prehistoric Norway.

Although there are alternative interpretations of the “myrpinner” phenomenon, I argue that Saxlund may have been right in his interpretation. At least some of these poles have something to do with trapping – probably bird trapping.

Litteratur

Andersson, L.

2003 De samiska spåren i landskapet. I *En kulturhistorisk vandring i Gästriklands och Hälsinglands skogar*, redigert av R. Jensen og B. Sandberg, s. 42–49. Skogens historier, Vol. 6. Skogsvårdstyrelsen Dalarna-Gävleborg, Söderhamn.

Bang-Andersen, S.

2004 *Reinsdyrgraver i Setesdal Vesthei. Analyse av gravenes beliggenhet, byggemåte og brukshistorie*. AmS-Varia Vol. 40. Arkeologisk museum i Stavanger, Stavanger.

Barth, E.K.

1991 Fangst av rein i Rondane. *SPOR* 2:12–16.

Bately, J.

2007 Text and translation: the three parts of the known world and the geography of Europe north of the Danube according to Orosius' *Historiae* and its Old English version. I *Othere's Voyages. A late 9th-century account of voyages along the coasts of Norway and Denmark and its cultural context*, redigert av J. Bately og A. Englert, s. 40–50. Maritime culture of the North, Vol. 1. Viking Ship Museum, Roskilde.

Berglund, B.

2009 Fugela Feðerum in archaeological perspective – eider down as a trade commodity in prehistoric northern Europe. *Acta borealia* 26(2):119–135.

Bevanger, K. og P. Jordhøy

2004 *Reindeer – the mountain nomad*. Naturforlaget, Oslo

- Björck, M.
2007 Spår i klapper. *Skogens historier del 7. En kulturhistorisk vandring i Gävleborgs och Dalarnas skogar*, s. 40–47. Gävle.
- Bondesson, W.
1994 Fågelfångstanläggningar i Sättna och Selånger i Medelpad. I *Odlingslandskap och Fångstmark, en vänbok till Klas-Göran Selinge*, redigert av R. Jensen og U. Bertilsson, s. 59–65. Riksantikvarieämbetet, Stockholm.
- Blytt, A.
1876 Forsøg til en Theori om Indvandringen af Norges Flora under vekslede regnfulde og tørre tider. *Nytt Magazin for Naturvidenskaberne* 21:279–362.
- Broman, P.G.
1841 *Anteckningar öfver jagt och skjutkonst*. A.P. Landin, Gävle.
- Bronk Ramsey, C.
2009 Bayesian analysis of radiocarbon dates. *Radiocarbon* 51(1):337–360.
- Farbregd, O.
1991 Bom i jakta – arkeologisk fulltreff. *SPOR* 2:4–10.
- Greiff, J.L.B. von.
1828 *Anteckningar angående Jagt och Djurfångst i Sverige*. H.A. Nordström, Stockholm.
- Hufthammer, A.K.
2005 Faunahistorie. I *Norsk arkeologisk leksikon*, redigert av E. Østmo og L. Hedeager, s. 94–97. Pax, Oslo.
- Johansen, Ø.K.
1993 *Norske depotfunn fra bronsealderen*. Universitetets Oldsaksamlings skrifter. Ny rekke Vol. 15. Universitetets Oldsaksamling, Oslo.
- Karlsen, M.B.
2004 *Ingvald Undset (1853–1893): Kjent far – ukjent forsker*. Elektronisk artikkel: <http://www.apollon.uio.no/vis/art/2004/1/undset>. Besøkt: 23.04.2007
- Linge, T.E. og S.M. Gundersen
2005 *Arkeologisk registrering i trasé for ny E39 Kvivsvegen. Geitvika, Volda kommune, Sogn og Fjordane*. Upublisert registreringsrapport, Møre og Romsdal fylkeskommune, Molde.
- Lloyd, L.
1867 *The Game Birds and Wild Fowl of Sweden and Norway*. Warne & Company, London.
- Magnus, O.
1982 [1555] *Historia om de nordiska folken*. Opptrykk av Michaelisgilletts svenske oversettelse fra 1909–1925 av opphavlig latinsk utgave, Roma 1555. Stockholm 1982.
- Payne-Gallwey, R.
1886 *The Book of Duck-Decoys their Construction, Management, and History*. J. Van Voorst, Thirsk. Tilgjengelig elektronisk: www.decoymans.co.uk.

Ree, V.

1998 Måkefangst med måkahus på Utsira i Rogaland. *Årbok for Karmsund*, 1997/1998, s. 198–213. Museet, Haugesund.

Reimer, P.J., M.G.L. Baillie, E. Bard, A. Bayliss, J.W. Beck, C.J.H. Bertrand, P.G. Blackwell, C.E. Buck, G.S. Burr, K.B. Cutler, P.E. Damon, R.L. Edwards, R.G. Fairbanks, M. Friedrich, T.P. Guilderson, A.G. Hogg, K.A. Hughen, B. Kromer, G. McCormac, S. Manning, C. Bronk Ramsey, R.W. Reimer, S. Remmele, J.R. Southon, M. Stuiver, S. Talamo, F.W. Taylor, J. van der Plicht and C.E. Weyhenmeyer

2004 IntCal04 terrestrial radiocarbon age calibration, 0–26 cal kyr BP. *Radiocarbon* 46(3):1029–1058.

Saxlund, H.

1907 De gaadefulde myræle. Meddelelser om fund gjorte i Yttre Romsdalen 1906–07. I *Det Kgl. Norske Videnskabers Selskabs Skrifter*, Vol. 3., s. 3–39. Trondhjem.

Slinning, T. og T. Lødøen

In prep. *Upublisert arkeologisk rapport fra Bergen Museum, SFYK*.

Storå, N.

1968 *Massfångst av sjöfågel i Nordeurasien. En etnologisk undersökning av fångstmetoderna*. Acta Academiae Aboensis, Ser. A. Humaniora: humanistiska vetenskaper, socialvetenskaper och juridik, teologi, Vol. 34(2). Åbo akademi, Åbo.

Stylegar, F.A.

2006 «Gåtefulle myræler» og forhistorisk fiske. Elektronisk artikkel: <http://arkeologi.blogspot.com/2006/12/gtefulle-myræler-og-forhistorisk-fiske.html>. Besøkt: 05.11.2007

Sørensen, S. og D. Bloch

1990 *Fugle i Nordatlanten – en felthåndbog*. Gads, København.

Undset, I.

1876 Indberetning om antikvariske undersøgelser i 1875. I *Foreningen til norske fortidsmindesmærkers bevaring 1844–1894, Aarsberetning for 1875*, redigert av N. Nicolaysen, s. 7–19. Foreningen, Kristiania.

Wold, H.

1985 Kystfugl og sjøfugl. Upublisert utstillingskatalog fra Nordkalottmuseet, Tromsø.

Ziegler, R.

1892 Undersøgelser i Romsdal 1891. I *Foreningen til norske fortidsmindesmærkers bevaring 1844–1894, Aarsberetning for 1891*, redigert av N. Nicolaysen, s. 60–75. Foreningen, Kristiania.